

Koalitsioonilepingu kirjutavad valijad

Janno Reiljan (RiTo 7), Riigikogu liige, Rahvaliid

Eestist saab arenenud demokraatiaga riik alles siis, kui enamik kodanikke mõistab oma rolli ja vastutust poliitiliste valikute tegemisel, sest poliitikat ei kujunda mitte lärmajate kisa, vaid sihikindlalt tegutsevate inimeste toimingud.

Riigikogu valimistest on möödas juba mitu kuud. Uus valitsuskoalitsioon leppis kokku ühistes tegutsemise alustes ja valitsuse koosseisus. Koalitsiooniläbirääkimised valitsemislepingu koostamiseks ja eriti valitsuse moodustamiseks tõstavad paratamatult esile suhteliselt väikese rühma inimesi (läbirääkijad, ministrid, Riigikogu ja selle komisjonide juhid), kes esindavad valitsuskoalitsiooni poliitikat avalikkuse ees. See tekitab paljudes järjest süveneva arvamuse, et valitsuskoalitsiooni poliitika kujundabki nimetatud rühm inimesi, keda hindaja endale meeldivate otsustuste eest kiidab ja ebameeldivate eest laidab. Koalitsiooniläbirääkimistel üksnes täpsustatakse valimistel rahva valitud arenguteed ja viiakse soovid vastavusse võimalustega. Valitsuse tegevuse põhisuunad kujundavad ikkagi sajad tuhanded valijad, mitte paarsada koalitsioonileppe vormistamisel osalenut.

Paraku on Eestis demokraatia arengutase veel suhteliselt madal. Viiskümmend aastat okupatsioonivõimu pseudosotsialistlikku ideoloogiat on muutnud märkimisväärse osa inimestest aktiivseist tegutsejast passiivseiks ootajaiks. Poliitiliste protsesside sisusse tungimata peetakse demokraatia põhierinevuseks totalitarismist õigust vabalt rääkida ja võimalolijaid kritiseerida. Niisiis räägitaksegi Eestis viimase kümne aasta jooksul vabalt valjult ja palju.

Võimulolijaid sageli mitte üksnes ei kritiseerita, vaid koguni näägutatakse ja mõnitatakse igasuguseid sündsuspiire ületades. Kogu selle demokraatliku vabadusparaadi tulemus sarnaneb aga Krölovi valmis kirjeldatuga, kus külarahva valjust protestikisast hoolimata jätkab hunt rahulikult mahamurtud tallekese nosimist. See kestab senikaua, kuni inimesed ei hakka mõistma, et rääkimis- ja kritiseerimisvabadus kujutavad endast ainult demokraatia pinnavirvendust, sest demokraatia olemus on inimeste tunnetatud vastutus ja vajadus oma eesmärkide saavutamiseks aktiivselt tegutseda.

Imerohud lihtsameelsetele

Poliitikat ei kujunda mitte lärmajate kisa ega kriitika, vaid sihi- ja järjekindlalt tegutsevate inimeste poliitilised teod. Sellised teod on oma huvide ja eesmärkide kindlaksmääramine, poliitiliste valikuvõimaluste väljaselgitamine, mõttekaaslaste otsimine, organiseerimine ja toetamine, kaaskodanike teavitamine, aktiveerimine ja kaasatõmbamine, pidev ühine organiseeritud tegevus poliitika kujundamisel. Kuni rahva enamus ei ole valmis mõttekalt ja organiseeritult poliitiliselt tegutsema, ei muuda ka kõige valjem protestikisa ja kõige teravam kriitika meie riiki demokraatlikumaks.

Demokraatia arendamine ei ole Eestis kerge ülesanne. Viiskümmend aastat totalitarismi nõrgendas inimeste koostöömeelt ja ühise tegutsemise valmidust. Demokraatia erinevuseks

totalitarismist peetakse ekslikult seda, et totalitaristlikke valitsejaid pidi kartma ning võim veeretas kogu vastutuse rahvale, samal ajal kui demokraatias juhi kohale tõusnud kartma ei pea ja rahvas saab kogu vastutuse nende kaela veeretada.

Demokraatia olemus pole aga mitte võimult heaolu nõudmise õigus, vaid ühine aktiivne tegevus heaolu saavutamise nimel. See tähendab igaühe kohustust kanda oma osa ühisest vastutuskooormast. Demokraatlikult valitud juhtide vastutus rahva ja riigi ees ei muutu sellest väiksemaks, küll aga võimaldab oma vastutuse tunnetamine igaühel mõista teiste vastutuse olemust. Kuni inimesed ei kasuta vastutustundlikult oma õigusi demokraatliku võimu kujundamiseks, ei ole loota ka selle võimu vastutustundlikkuse suurenemist rahva ees. Probleemi põhiolemus seisneb selles, kuidas saada jagu inimesi kammitsevast apaatiast.

Demokraatia ülesehitamist Eestis raskendab teiste üleminekuriikide sarnaselt ka juhi isiku ületähtsustamine. Totalitarismis unistatakse nn heast tsaarist, kes rahvast mõistaks ja teda kohalike võimumeeste omavoli eest kaitseks. Demokraatias loodab poliitiliselt harimatu rahvaosa näha võimul kõva käega juhti, kes lööks nii-öelda korra majja. Oma heaolu ja turvatunde suurendamise reaalse teede ja abinõude valikuvõimaluste uurimise asemel otsivad paljud meie valijad ikka veel poliitilisi imetegijaid, kes neile oodatavad hüved võluvitsa abil kiirelt ja vaeva nõudmata kätte toimetaksid.

Kuni valijate hulgas leidub poliitilistesse imedesse uskujaid, jätkub ka neid pakuvaid poliitikuid. Valimiskampaania loitsusuitsu lahtumise järel peavad imetegijate otsijad aga üha uuesti tõdema, et imede pakkujad osutusid tavalisteks kavalpeadeks, kes lihtsameelsetele vana tuttava poliitika uuendatud pakendis maha müüsid. Pettumus poliitikas väheneb ja demokraatia tugevneb, kui inimestel süveneb arusaam poliitika reaalsest võimalusest ja kaob usk poliitiliste imede võimalikkusse.

Mida kõrvalehoidjad tahavad?

Poliitilises otsustusprotsessis osaleda soovijate osatähtsus on Eestis ohtlikult madal. Üle 40 protsendi valimisõigusega inimestest väljendas oma täielikku ükskõiksust riigis toimuva suhtes ja jättis valimistel käimata. Nad kas ei soovinud või ei suutnud endale selgeks teha oma huve ja otsida neid huve esindavat erakonda. See tähendab, et suurele osale elanikkonnast justkui ei pakugi huvi pensionide ja lastetoetuste ning õpetajate ja arstide-õdede palkade suurus, samuti arstiabi kättesaadavus ja ravimihindade tõus ning paljud muud tähtsad küsimused.

Valimised ei andnud mingit pidepunkti, et oleksime saanud teada, mida hääletamisest kõrvalehoidjad tahavad ja millele nad loodavad. Valimistel osalenuist pidas sotsioloogiliste küsitluste andmeil enam kui pool poliitika sisust (selle kasulikkusest või kahjulikkusest valijale) tähtsamaks hoopis kandideerijate isikut – inimese väljanägemist ning lauluoskust või naljasoont. Neil omadustel pole aga mingit seost valijate majanduslike, sotsiaalsete ega kultuuriliste huvidega.

Valimiste eirajail ja isikuvalijail pole järgmisel neljal aastal mingit sisulist põhjust poliitiliseks rahulolematuseks ega pettumuseks, sest nad pole ühegi poliitika kasuks ega kahjuks valikut

teinud. Seega osaleb teadlikus otsustamises poliitika sisu üle ainult ligikaudu veerand Eesti hääleõiguslikust elanikkonnast. Kolmandik rahvast pigem sogastab oma erakondlikkust eiravate isikuvalikutega poliitikat, sest poliitikat kujundavad erakonnad, mitte üksikisikud. Lõhe nn rahva tahte ja tegeliku poliitika vahel tulenebki ilmselt sellest, et kolmveerand rahvast oma huve valimistel ei väljenda ning poliitiliselt teadliku rahvaosa eelistuste struktuur on erinev.

Erakondade (s.t poliitika eri suundade) vahel valiku teinud kodanikud andsid aga 2003. aasta Riigikogu valimistel riigi arengule märkimisväärseid uusi impulsse. Kriminaalseid erastamistinguid vedanud Isamaaliit ja Mõõdukad kaotasid üle 60% oma toetajaskonnast ja jäid vaevu parlamendiparteidena püsima. Rahva huvide vastu tegutsenud poliitikute lüüasaamine aitab järgmisel neljal aastal tõrjuda ikka ja jälle esilekerkivaid riigimetsa, Tallinna Sadama, Eesti Energia ja teiste veel riigi käes olevate ettevõtete erastajaid. Erakõrgkooli Concordia pankrot kainestab loodetavasti avalik-õiguslike ülikoolide erastamise eeskõnelejaid.

Poliitilise hääbumise ohus Isamaaliit tõi valimiskampanias jälle välja marurahvusluse loosungid. Rahvuslike huvide kaitsmisena esitatud venevastatus lükati aga tagasi. Küllap arvestasid valijad ka seda, et läänes harrastab Isamaaliit mõõdutundetut allaheitlikkust. Teisalt ei jõudnud üldse üle Riigikogu lävepaku rahvusliku vastandamise rõhutamisega venekeelset elanikkonda peibutavad parteid. Keele ja kultuuri erinevused ei ole Eestis edaspidi loodetavasti enam poliitilise vastasseisu põhjuseks. Kõigile eestimaalastele peaks edaspidi olema peamine, et pere suudaks lastele anda hea hariduse, täiskasvanud leiaksid tasuva töö ja eakatele oleks kindlustatud inimväärne vanaduspõlv. Poliitiline vaidlus puudutaks nende eesmärkide saavutamise teid ja abinõusid.

Lepingu põhiprobleemid

Kui Eesti ei taha jääda odava tööjõuga allhankemaaks, on ülim aeg liikuda minimalistlikult kokkuhoiuriigilt rahva tulevikku investeeriva innovatiivse riigi suunas. Rahvaarvu ähvardav kahanemine on tekitanud poliitilise üksmeele laste- ja peretoetuste vajalikkuses. Sünnitusjärgse emapalga sisseviimist lubasid erinevas vormis kõik erakonnad ja siin oli koalitsioonilepingu küsimuseks ainult kompromissvariandi leidmine.

Lapse kasvamiseks täisväärtuslikuks kodanikuks ja töönimeseks arengut soodustavas keskkonnas kulub paarkümmend aastat ning sellise keskkonna kujundamine nõuab väga palju raha. Koalitsiooniläbirääkimistel oli seetõttu suhteliselt lihtne kokku leppida haridusinvesteeringute suurendamises ja õpetajate palkade tõstmises, samuti teaduse eelarveraha osatähtsuse suurendamises SKP-s. Koalitsioonilepingus on välja toodud rida laste kasvatamist ja koolitamist toetavaid abinõusid, mille hulgas ka siiani seisma jäänud õppetootuste seaduse jõustamine. Riikliku abiraha ja toetuste suurendamise osas veel lahendust pole, sest ühel ajal toetuste suurendamisega on kavas rakendada meetmeid, mis välistaksid toetatavate hulgast sisulise vajaduseta abiraha kasseerivad isikud.

Koalitsiooniläbirääkimistel tõstati teravalt regionaalse ja harukondliku juhtimise vahekorra küsimus. Maavanema institutsiooni kaotamise pooldajad soovivad likvideerida regionaalse

arengu tasakaalustamise eest seisva ametiasutuse ja anda riigi arengu kujundamine killustatud harukondlike ministeeriumide kätte. Eesti regionaalse tasakaalustamatuse tingimustes oleks sellel soovimatud tagajärjed, seetõttu lepiti koalitsioonipartnerite vahel kokku üksnes vajaduses korrastada maakondliku juhtimise tase.

Teravaimaiks kujunesid koalitsiooniläbirääkimistel pensionipoliitika küsimused, sest siin olid lahknevused erakondade vaadetes kõige suuremad. Esiialgu suudeti kokku leppida ainult selles, et erinevalt senisest peab uus pensionipoliitika tagama Euroopa sotsiaalkindlustuse koodeksis esitatud normatiivide täitmise. Vaidlused pensionide indekseerimise uue korra küsimuses tuleb aga lahendada järgmise aasta riigieelarve koostamise käigus. Siin kujuneb põhiprobleemiks valijate kujundatud ebasoodne taust: küsitluste andmeil toetas valimistel kiiret pensionitõusu (keskmise vanaduspensioni ja keskmise netopalga suhte järkjärguline viimine praeguselt 38 protsendilt 50 protsendile) esindavat Rahvaliitu ainult veidi üle 10 protsendi pensionieas inimestest.

Mõnesajakroonist pensionitõusu võimaldava pensionikassa jäägi pensionäridele jaotamist propageeriv Keskerakond sai rohkem kui 40 protsendi eakate toetuse. See tähendab aga kokkuvõttes, et pensionäride endi jaoks ei olnud pensionitaseme küsimus Riigikogu valimistel eriti oluline. Ainult veidi alla poole pensioniealistest andis oma hääle senist pensionipoliitikat esindavatele erakondadele. Seega on valimistega loodud poliitiline baas mõõdukaks, aga mitte kiireks pensionitõusuks.

Koalitsiooniläbirääkimiste keskne küsimus on ikka olnud eelarvetulu, sest ainult eelarvetulude kasv võimaldab ellu viia kulutusi nõudvaid reforme. Arvestades maksuameti ja tolliameti paranenud tööd maksudistsipliini täiustamisel ning Euroopa Liiduga ühinemise lepingust tulenevaid maksutõuse, otsustas valitsuskoalitsioon järk-järgult vähendada üksikisiku tulumaksukoormust. Maksuvaba tulu määr tõuseb 1000 kroonilt 2000 kroonile kuus ja tulumaksu määr langeb 26 protsendilt 20-le.

Edaspidi kaalutakse tulumaksuvaba miinimumi sidumist laste arvuga perekonnas alates teisest lapsest. Üldise maksukoormuse tase nende muutuste tulemusena langeb, mille tõttu riigieelarve osatähtsus SKP-s väheneb. Samal ajal võib Eesti arvestada võimalusega saada Euroopa Liidu struktuurifondidest toetusi põllumajandusele, maaelu arengule ja infrastruktuuri arendamise projektidele.

Esiialgu loodetakse koalitsioonilepingus kirjapandu ellu viia laenu raha kasutamata. Et aga Eesti riigil laenukoormus seni sisuliselt puudub, on krediidivõimalused head ja koalitsioonilepingu täitmine majanduslikult hästi kindlustatud. Tuleb ainult lahti saada seni valitsenud poliitilisest mõttekrambist arengulaenu võtmise suhtes.